

Imaginea sofianică a lumii trăite

Să spun de la bun început că tema Simpozionului Național „Literatura și celelalte arte”, *Dimensiunea sofianică a vieții*, este realmente bine aleasă. Readuce în atenție un mod distinct de a simți și a înțelege lumea vieții pentru anumite comunități de oameni sau pentru o formă istorică de spiritualitate. Cum știm, Lucian Blaga discută pe larg și comprehensiv despre „perspectiva sofianică”, îndeosebi în *Spațiul mioritic* (1937). Între timp, unii comentatori și exegeți au reluat ideea ca atare, căutând să o pună la lucru prin anumite exegeze sau chiar să-i descopere noi virtuți interpretative.

Nu-mi propun acum decât să revăd, întorcându-mă la anumite pagini ale lui Blaga, relevanța unor date care, împreună, compun o imagine sofianică a lumii trăite.

Aș face în prealabil câteva mențiuni. Termenul „sofianic” e întâlnit totuși mai rar. Sursele vechi de inspirație sunt îndeosebi viziunea neoplatoniciană și cea creștină cu privire la *Sophia*, înțelepciunea divină. Aceasta ajunge înțeleasă mai ales ca iubire și frumusețe divină, sursă a unei bune rânduieli în lumea celor create. Grație ei, cele existente devin cu adevărat frumoase, compun împreună un întreg ordonat și frumos. În acest sens, merită amintiți unii filosofi moderni, precum Jacob Böhme și Franz von Baader, sau, mai târziu, Vladimir Soloviov și Serghei Bulgakov. La noi, viziunea sofianică va reține mai mult atenția lui Nichifor Crainic și a lui Lucian Blaga. Expresia ca atare poate fi întâlnită și în paginile celor care se raportează la autorii amintiți, uneori cu rezerve, precum Dumitru Stăniloae. În ultimele decenii, e adusă în discuție de anumiți exegeți ai culturii din spațiul est-european și de unii comentatori literari.

Invocarea cu o anumită pasiune a sensibilității sofianice, mai ales în ultimele două secole, apare, probabil, ca o reacție față de noua înfățișare a lumii în care omul se situează. Această lume e văzută uneori ca profund fracturată, divizată artificial sau prin diferite forme de alienare. Eventual, ca o lume afectată de scindarea teribilă între suflet și spirit, între istoric și divin. Prin urmare, o asemenea perspectivă aduce un posibil răspuns la întrebarea, mereu răscolitoare, cu privire la prezența răului în această lume. Nichifor Crainic, de exemplu, în *Sensul teologic al frumosului* (1932), consideră că frumusețea sofianică, în ipostaza ei divină, trezește și întreține în sufletul omului năzuința către cele desăvârșite, încât are un rol profund soteriologic. Autorul oferă astfel o interpretare spusei unui personaj din Dostoievski, anume că frumusețea va salva lumea, cu

precizarea că e vorba de frumusețea divină, ce face posibilă înălțarea omului către starea de plenitudine originală. Cumva surprinzător, Emil Cioran, într-un articol despre revista *Gândirea*, din 1932, va reține unele idei ale lui Crainic și ale celor care l-au inspirat, îndeosebi că „ordinea lumii e un reflex al frumuseții transcendente”. Constată că, de această dată, frumusețea divină e văzută într-o manieră nouă, paradoxală, ca una deopotrivă desăvârșită și sensibilă, transcendentă și întrupată.

Cred că paginile lui Blaga oferă cel mai bun loc de înțelegere a chestiunii de față, filosoful aprofundând ca puțini alții și cu o deschidere rar întâlnită ceea ce e propriu viziunii sofianice. Face acest lucru mai ales în două secțiuni din *Spațiul mioritic*, anume „Transcendentul care coboară” și „Perspectiva sofianică”. Termenul din urmă, cum singur spune, l-a preluat din istoria artei, cu dorința de a-l pune la lucru în filosofia culturii¹. Observă bine că viziunea sofianică nu e proprie doar spiritualității ortodoxe, ci și gnosticismului alexandrin, de exemplu, sau spiritualității neoplatonice. Doar că ea se reface profund și devine relevantă pentru viața mentală a unor comunități odată cu afirmarea deplină a spiritualității ortodoxe. Se manifestă ca o sensibilitate de fond, un sentiment „abisal” cu privire la raportul dintre transcendență și lumea vieții. Redau cuvintele sale: „«Sofianicul» este în esență acest sentiment difuz, dar fundamental al omului ortodox, că transcendentul coboară, revelându-se din proprie inițiativă, și că omul și spațiul acestei lumi vremelnice pot deveni vas al acelei transcendente” (240). În consecință, unele creații culturale și conduite practice apar ca expresii ale faptului că înțelepciunea divină, Sofia, „coboară în vremelnicie, făcându-se vizibilă și imprimându-se materiei” (241). Ideea din urmă ne lasă a înțelege că, odată cu revelarea de sine a celor transcendente, omul și lumea temporală se deschid acestora. Are loc astfel o dublă deschidere, a celor divine către fapăturile create și a acestora din urmă către cele divine. Sofianice pot să apară, de exemplu, unele creații populare sau ritualuri simbolice, icoana și edificiul religios (emblematică fiind în această privință catedrala Sfânta Sofia), unele viziuni mitice și metafizice, anumite creații culte, dar și unele „preocupări etice”, cum spune Blaga, atitudini și obiceiuri proprii unei comunități de viață². Faptul ca atare e ușor sesizabil într-

¹ Lucian Blaga, *Opere, 9, Trilogia culturii*, ediție îngrijită de Dorli Blaga, Editura Minerva, 1985, p. 252. În continuare, referințele la acest volum le voi face în text, indicând pagina între paranteze.

² Descrierea unora dintre acestea e amplă și cu multă atenție la detalii. Aș remarca și câteva excelente interpretări datorate aici lui Blaga, precum cele cu privire la catedrala Sfânta Sofia, la icoană și figura sfântului, la arta bizantină, la balada *Miorița* (în care moartea, transfigurată, dobândește „aspectul elevat al unui act sacramental, al unui prolog”), la vechea mitologie locală (cu motivul pământului transparent, de exemplu, sau cu cel al îndepărtării cerului de pământ), la percepția creștină a lumii în spiritualitatea catolică și în cea protestantă etc.

un anumit spațiu spiritual (sofianicul constituie „cea mai importantă determinantă stilistică pe care credem a o fi descoperit în substratul profund al ortodoxiei”, spune Blaga). Desigur, nu doar în acest spațiu spiritual, însă aici ar dobândi o evidență aparte.

Nu ar trebui să ignorăm, în această privință, unele precizări de lectură pe care Blaga însuși le face, ca și unele rezerve anunțate din loc în loc. De exemplu, că anumite idei ce țin de tradiția „sofiologică” au un caracter vag ori prea speculativ. Unii interpreți rezervă perspectiva sofianică exclusiv unei regiuni culturale, fapt profund discutabil. În unele cazuri, ceea ce apare ca doctrină individuală cu privire la viziunea sofianică nu este decât o „eflorescență lăaturalnică” a fenomenului ca atare.

Ce aș reține acum din cele spuse de Blaga? Ca să înțelegi bine o anumită spiritualitate e necesar să vezi în ce fel se raportează oamenii la cele resimțite ca transcendente, cum anume se raportează la Dumnezeu, de exemplu, la ceva desăvârșit sau la ceea ce asigură vieții omenești altitudine și noblețe. Acest fapt nu este în primă instanță reflectat, nici nu apare ca un sentiment pur subiectiv sau efemer. Dimpotrivă, ține de acel fond al vieții mentale care e propriu unor întregi comunități și pentru multă vreme. Nu întâmplător Blaga vorbește frecvent despre un „substrat sofianic” și o „potență sofianică”, un „sentiment sofianic” profund ce explică „orientarea sofianică” a unor creații sau atitudini. Doar astfel se descoperă „profilul sofianic” sau „înfățișarea sofianică” a unei culturi. Sau, mai bine spus, „rânduiala sofianică” a unei lumi trăite (251). Datele de fond amintite configurează o lume cu adevărat distinctă. Nu e vorba de o lume trăită doar subiectiv, eventual fictivă sau fantasmatică.

În definitiv, creațiile ce relevă o viziune sofianică aduc în față imaginea unei lumi diferite de cea văzută în primă instanță și de cea pe care ne-o oferă relatările care se voiesc realiste. Este o lume ce durează nu prin simpla ei devenire naturală, nici printr-un efort exclusiv omenesc sau istoric. Ci prin faptul că transcendentul, deși suprasensibil și nevăzut, devine sensibil și văzut. În acest fel, cele temporale ajung transfigurate, dobândesc o altă înfățișare și un alt sens. De exemplu, spațiul terestru se curbează și devine asemeni unui vas în care se revărsă transcendentul. Timpul obișnuit „se despică” pe neașteptate și face loc fulgurațiilor eternității, ce descoperă lucrurile într-o altă lumină. Omul însuși apare ca un vas al grației divine, deschis acesteia și luminii de sus. Prealabilă față de timp și spațiu este lumina însăși, revărsarea ei mirabilă peste lume făcând văzută adevărata înfățișare a lucrurilor. Lumina ce vine de sus este de o materialitate subtilă, greu sesizabilă și totuși „mai pronunțată decât a luminii omniprezente a zilei” (232). Materia însăși

ajunge transfigurată, căci Sofia, „ordinea și înțelepciunea divină care coboară în vremelnicie”, se imprimă întregii materii (241). Lumea cu întreaga ei devenire și rânduială apare ca un imens „receptacol” al celor eterne. Pentru omul care o percepe astfel, Dumnezeu e prezent, cu puterile sale, sub multe chipuri în economia lumii. E prezent chiar și atunci când nu e imediat sesizabilă grija sa față de cele omenești. Astfel înțelege Blaga un ciudat vers popular, care, în aparență, ar exprima mai curând sentimentul singurătății:

„Doamne, Doamne, mult zic Doamne,
Dumnezeu pare că doarme
Cu capul pe-o mânăstire
Și de nimeni n-are știre”.

Prin urmare, în perspectivă sofianică nu s-ar putea spune ceea ce a spus unul dintre misticii germani, că „Dumnezeu nu are cum să existe fără mine” (247). Un asemenea gând, chiar și în regim mai liber (amintindu-ne de un poem al lui Rainer Maria Rilke, *Ce-ai să te faci, Doamne, dacă mor?*), e greu de imaginat pentru omul care percepe lumea dată în felul unui vas deschis revărsării de sus a luminii.

Considerațiile pe care le face Blaga în această privință nu sunt totuși de natură să inducă o imagine paradisiacă a acestei lumi. Eventual, una anistorică. Interpretarea sa nu ascunde acele date discutabile ce pot surveni în viața omului sau în dinamica „sofianică” a lumii sale. Nici unele excese către care pot conduce, de exemplu, înțelegerea libertății și cea a suferinței în acest spațiu spiritual. Sesizarea cumva estompată a fenomenului căderii, siguranța situații de sine într-o rânduială dată („certitudinea salvării și trăirea nereflectată în rânduiala ei”), sensul evident al credinței și cel diminuat al faptei, un simț al jertfei aparent străin vieții de toate zilele, astfel de dispoziții mentale merită a fi reținute și discutate, chiar dacă paginile lui Blaga, deși le face uneori sesizabile, nu le acordă o atenție aparte.

Aș încheia cuvântul meu cu o strofă dintr-un poem al lui Mihai Ursachi, *Ce mai pasăre*, care, în unele privințe, pare să regăsească percepția sofianică a vieții:

„Lazăre, Lazăre,
scoală-te, Lazăre,
s-auzi ce mai pasăre
în lanul de mazăre”.